והקריין מודיע: ‚עכשיו, גבירותי ורבותי, הפסקה קצרה.' כעבור חמש דקות, הוא מודיע: ‚ערב טוב גבירותי ורבותי. בזה סיימנו את ההפסקה הקצרה. ועתה — הפסקה ארוכה.' ככה, מהפסקה להפסקה, גומרים את היום."

לשאיפה הטבעית להתבטל יש להוסיף גורם חשוב לא פחות — גורם אשר שום חלק של הגוף הישראלי אינו שלם בלעדיו: המפלגות. הנה מה שאומר דובר משרד־העבודה על נושא זה: „אם החל ממחר היתה משתנית המדיניות המקצועית של מפ״ם, אחדות־העבודה ומפא״י, ומפלגות אלה היו מקבלות את העיקרון כי אפשר לנהל ויכוח ומלחמה על נורמה ושכר, אבל אחרי שנקבעת החלטה חייב הפועל לעבוד ביושר ובנאמנות — היה מוסר־העבודה משתפר לבלי הכר." כי במלחמה הבינמפלגתית, פועל־הדחק הוא זירה נכבדה. המפלגות, המגלמות את משטר החלוקה הקיים, אינן נלחמות בתופעה עצמה ששמה עבודת־דחק. הן משלימות עם קיום המוסד המפוקפק, ומבקשות להוכיח את דאגתן לפועל על־ידי הסתה דימאגוגית. „הנורמה גבוהה מדי!" צועקים דובריהן, ומסיתים את הפועלים לבל ייכנעו לדרישות מנהלי העבודה. והפועלים אינם מהססים לפעול בהתאם לכך.

כך, למשל, כאשר הוחל בהעסקת פועלי־דחק במטעי האוגאבה בדרום, נקבעה נורמה של 2500 ענפים לפועל ליום. לשם השוואה: פועל מקסיקאי כורת 4000 ענפים כאלה ליום. מיד החלו המפלגות מתחרות ביניהן מי תצעק „ניצול!" בקול רם יותר. הנורמה הורדה כהרף עין. המשיך זלמן חן, איש עבודה ותיק, הזוכר היטב את ימי העבודה החלוצית של הישוב, כאשר העבודה היא כל חיינו לא היתה רק נושא ללעג ציני: „כל מפלגות הפועלים — ממפא״י ועד מק״י — חוטאות לעקרון הסוציאליסטי המקודש שאפשר לשבות, להיאבק, לדרוש העלאה בשכר. אבל לעבוד — מוכרחים!"

כאשר מתרגמים את תלונות הדובר לשפת המעשה, זה מה שקורה:

המשאית מקפצת בדרך הסלעית. כולנו עוד חצי מנומנמים. בפינה המרוחקת מתווכחים שני פועלים: קבלנות או לא? רחמים דיין, העיראקי הזקן, מתעבר כל רגע: „זה לא קבלנות, זה קברנות!" שכנו כ״ץ, שזה עתה עלה מרומניה, מתקן את המלה, משנה בה אות אחת הנותנת למלה העברית מובן רומני אחר, על משקל מישגל. ברגע זה קם לתחייה גבר מוצק, בעל צוואר שור ופנים אדומות תפוחות. „אתם גברים אתם?" הוא שואל בלהט, „אתם מינופתז אין לכם דם! אין לכם מלחו אם אומרים שלא עובדים קבלנות, אז לא עובדים קבלנות — —!" הוא מדבר בסגנון של נואם מקצועי, אם כי דבריו משכנעים הרבה יותר מדבריו של כל עסקן מפלגתי ששמעתי מימי. אולי מפני שבין כל שני משפטים נקיים הוא דוחס צרור ארוך של גיבול פה. „כשנרד מהאוטו ה — — — הזה, לא נקח את הסוריות ה — — — של ה— — — הללו בידיים! נכריז שביתה, אם ידרשו מאתנו לעבוד קבלנות. אתם שומעים? — — — שכמותכם! לא ניתן להם לחברבן לנו על הראש! בני — — — שכמותם — — — — — — — — — — —!"

כאן מתערב מישהו: „היי, חבר, לאט־לאט, המשטרה יעוד תעצור אותך!"

„אני — — על נשמתה של המשטרה ו— — — באבי אביהם — — —! אבל קבלנות לא נעבוד. אנחנו לא עבדים — —!"

★ ★ ★

לזכור לא איכפת

קיום גורם נוסף, הדוחף את פועל־הדחק להתבטל: אין לו בעל־בית. הוא נשלח לעבודה על־ידי מזכיר הלשכה, ואת השכר הוא מקבל בלשכה. ולמזכיר לא איכפת כלל מה טיב העבודה המבוצעת. לגביו חשוב רק דבר אחד: הוא סידר כך וכך פועלים במקומות עבודה. אם עבדו שם או לא, זה כבר לא משנה את סידור העבודה. ואילו המקום המקבל את פועל הדחק — גם לו אין הדבר כואב במיוחד. אם האיש עבד או התמזמז, אין זה משנה הרבה לגביו. בלאו הכי לא הוא המשלם לו, ומה שהפועל מואיל לעשות — הרי זה ריווח נקי.

שיא הגיחוך במצב זה הוא שמנהל העבודה, אשר אליו נשלח פועל הדחק, אינו יכול לפטר את הפועל אם עבודתו גרועה, או אפילו אם אינו עושה כל מאמץ לעבוד. רק במקרים קיצוניים — אם הפועל תקף אותו או פגע בו בצורה חמורה — יכול הוא לפטרו.

אגב, שיטה זו יוצרת תופעות־לוי רבות, רובן בלתי־כשרות. העיריות והמועצות המקומיות, למשל, זכו בשנה שעברה ל־545 אלף ימי־עבודה של פועלי דחק — הייתי תוספת של יותר מ־2.8 מיליון ל״י לתקציבן הרשמי. ידוע כי מדי שנה מתגלים ויכוחים חריפים, בין שר הפנים לבין הרשויות המקומיות, על אישור תקציבים אלה, כששר הפנים מראה, בדרך כלל, נטייה בולטת לבטל סעיפים שונים, הנראים לו כמיותרים ובזבזניים.

טבלת עבודות־הדחק מוכיחה כי ויכוח זה הינו ויכוח־סרק במידה לא מבוטלת. כי ראש עיר, אשר שר הפנים לא אישר לו הקצבת סכומים לגטיעת גן חדש, למשל, מקבל מהלשכה כמה מאות פועלים חינם והוא רשאי להעסיקם בכל עבודה הנראית לו. מדוע לא יסע בעזרתם את הגן הנכסף? או מדוע לא יעסיקם בעבודות השוטפות האחרות של העיריה ובצורה זו יצור רזרבה כספית לצרכים אחרים, שלא אושרו על־ידי שר הפנים? כדי להבין לאיזה מימדים מגיע השימוש בפועלי־דחק בעיריות, אפשר להזכיר כי בעיריית תל־אביב עבדו, בשנה שעברה, עד אלף פועלים כאלה ליום בביצוע עבודות עירוניות שונות.

קרו גם מקרים שאנשים אשר אין להם זכות לקבל עבודת־דחק (משתמטים משירות צבאי; בני משפחה של פחות משמונה נפשות, אשר אחד מהם כבר עובד דחק; בנות שאמותיהן סודרו בעבודות דחק אך הלכו לעבוד כעוזרות־בית, למשל,) נטלו את פתק הלשכה והתייצבו במקום־העבודה, בהציגם את עצמם כמישהו אחר. אילו היה מנהל העבודה משלם את השכר, או מפקח על תשלום השכר, יכול היה לגלות מיד את הזיוף, כי בשעת התשלום חייב מקבל השכר להציג תעודת־זהות. ואילו במצב הקיים יכול אדם אחד לעבוד, בעוד אדם שני, שעבד בשם הראשון כפועל־דחק, מציג את תעודת־הזהות בלשכה ומקבל את השכר.

הסדר התשלומים הקיים אף איפשר הונאה וגניבות. כי אין שום בטחון שמזכיר־לשכה מושחת לא יוסיף לרשימת מקבלי־המשכורות כמה עשרות שמות של אנשים, אשר לא עבדו אפילו יום אחד. אילו היה התשלום מתבצע על־ידי המעביד עצמו, היה זיוף כזה מתגלה ביתר קלות, שהרי לפחות מנהלי העבודה יודעים כמה אנשים עבדו אצלם, ומי הם אנשים אלה. הפיתוי שבשיטה הנוכחית גדם לכך, שמדי פעם מתפרסמת ידיעה קצרה בעתונות כי עובד לשכה פלונית מעל בכספים, ומזכיר אלמוני גנב כמה אלפי לירות — השיטה היא פשוטה, ופשטות זו מסיתה ביותר: זיוף כרטסת ימי העבודה של פועלי־הדחק.

ברור איפוא, שאפילו מי שמחייב את צורתן הנוכחית של עבודות־הדחק, חייב להגיע למסקנה כי לפחות בדבר זה יש הכרח לשנות את הנוהג: שהשכר ישולם לעובד במקום עבודתו. מנהל העבודה והפועל ידעו כי הכסף ניתן תמורת העבודה, וביחס ישיר לכמות העבודה המסופקת. בשלבים הגבוהים יותר של ניהול חשבונות יכול משרד העבודה לשלם לאותם המעבידים (שהם תמיד גורמים ציבוריים) את תמורת השכר, לפי רשימות המשכורת או לפי שיטת סובסידיות קבועה. שיטה זו קיימת ממילא ברוב ענפי הכלכלה.

★ ★ ★

דרושה: קביעות

האידיאולוגיה הרשמית של עבודות־הדחק פשוטה בתכלית: עבודות אלו משמשות מעין מאגר, בו מותזקים הפועלים החדשים (ברובם עולים), עד אשר יהיה המשק

הפועלים נדחקים

לפני אשנב לשכת־העבודה בחיפה, בשעת החלו
קה החודשית של עבודות־הדחק. במשך שלוש
ארבע שעות עמדו הפועלים בגשם, התחכחו עם מזכיר הלשכה, ניסו לסחוט ממנו עבוד
קלה במידת האפשר, מקום אשר בו אין עובדים לפי נורמות. השני משמאל הוא שלום כהן

הרגיל מסוגל לקלוט אותם. כדי שבכל זאת לא יתחשק להם להיות פועלי־דחק לכל ימ
חייהם, הוטלו כמה מיגבלות רציניות:

● עבודת־הדחק אינה עבודה קבועה. רוזק צעיר, למשל, אינו זוכה ליותר מששה חודשי עבודה לשנה. בעל משפחה בת ארבע נפשות או פחות זוכה ל־17 ימי עבוד לחודש. בעל משפחה בת 5־7 נפשות מקבל 20 ימי עבודה. בעל משפחה של שמונ נפשות או יותר מיוחס במיוחד: 22 ימי עבודה. ימי גשם, חגים (פרט ליום העצמאו ומחלה יורדים מקיצבה זו, על חשבונו של הפועל.

● שכרו של פועל הדחק נמוך במידה ניכרת משכרו של פועל־בנין שחור, ואף מנ של פועל חקלאי. שכרו הממוצע של פועל דחק: כמאה לירות לחודש.

● אין קביעות, אין זכויות ותק, אין חופש שנתי.

● תנאי ההסעה למקומות העבודה הם קשים ביותר, לרוב במשאיות רעועות ובדוח איום.

על כן, טבעי הוא שאחרי שהייה ממוצעת של שנה במעגל הדחק, עובר הפועל הרגי לעבוד באחד מענפי המשק השונים, ובמקומו מופיע פועל דחק חדש. בצורה זו פועלי הדחק הם תמיד חסרי־מקצוע, חסרי־יציבות, חסרי־בטחון בעבודתם, מקופחים וממורמרים מה היה קורה אילו הודיעה מחר הממשלה על ביטול עבודות־הדחק, ומכריזה כי מהיו ואילך לא תינתן עבודה בשכר מופחת וכי כל מי שיועסק במקום כלשהו יקבל את כ הזכויות המגיעות לפועל רגיל? כלומר, שכל פועל העובד כיום ביעור, או בשירותי עירוניים, יחדל להיות פועל־מחוץ־למחנה ויחשב לפועל מן המנין. מה יכלו להיו תוצאותיה של פעולה כזו?

לפחות שלוש דוגמות הידועות לי מספקות את התשובה. לידינו, בייעור, עבדה קבוצ פועלים בשקידה מתמיהה. „אתם רואים אותם?" התרעם מנהל העבודה שלנו, „הם עושי 120 שתיל ביום אחד, ואתם בוכים על 80 שתיל!" הסתבר כי היו אלה פועלים קבועים שעבדו באותה עבודה מזה שנתיים. שכרם לא עלה על שכרנו אנו, ואילו הספ עבודתם עלה ב־50% על שלנו. מדוע? מפני שהם התייחסו אל עבודתם הקבועה כא מקור קיום, לא כאל תחנת מעבר. הם ידעו שכדי לשמור על מקום־עבודה זה, חייבי הם להתייחס אליו ברצינות. הם גם התמחו בעבודתם במשך השנתיים בהן עסקו באות עבודה.

דוגמה שניה היא זו של פועלי הדחק המועסקים על־ידי הרשויות המקומיות. ע מכונית־זבל עירונית אפשר לראות חמישה פועלים: שניים מהם קבועים, שלושה פועלי דחק. רק הם ומנהל העבודה יודעים מי הוא מה; מבחינת הספק העבודה שלהם — אין הבדל. הם עובדים קשה לא פחות מן הפועלים הקבועים, אם כי שכרם נמו בלירה או יותר ליום מזה של הפועלים הקבועים. מדוע עובדים הם במרץ, על א הניצול? מפני שהם נמצאים במסגרת של פועלים קבועים, בעלי קצב־עבודה גורמל תחת השגחה מקצועית יעילה.

ועוד דוגמה: במפעלי ים־המלח הוחלט לפני כשנה לפטר כמה עשרות פועלים, לצרכ יעול. הפועלים פוטרו. במקום נתקבל אותו מספר עובדים, כפועלי־דחק, שאינם מופיע בתקציב. הם הועסקו בכל העבודות הרגילות של המפעל, בצד העובדים הקבועי אם כי בשכר נמוך יותר. אילו הוכרזו כפועלים מן המנין, ולא יצורים נחותים, המקבלי שכר־ניצול, היתה נעלמת מליבם הטינה הטבעית המקננת בלבו של האדם, שנדמה לו כי הו מופלה לרעה.

★ ★ ★

אחיזת־עיניים הדדית

פיכת פועלי־הדחק לפועלים של ממש, המועסקים במסגרת־עבודה קבועה, היתה משנה מיד את יחסם לעבודה, מעלה את פריון עבודתם, הפועל היה מקבל שכר מלא לא מן הלשכה, והיה יודע כי עליו לספק תמורתו יום עבודה מלא. מאגר הדחק הי מתרוקן, והפועלים החדשים המתוספים למחנה־העובדים, במקום לעבור את בית־הספ הנורא והמנתן של בטלנות ושנאה לעבודה, היו נקלטים על־ידי הגידול הטבעי ש המשק. אמת־הבוחן היתה חדלה להיות אם אדם זקוק לעבודה, ובמקומה היה נקב מודד חדש: האם אדם מסוגל לעבודה.

באופן טבעי, היה נוצר משקע של פועלים שאינם מסוגלים לעבוד: קשישים, קש סידור ובעלי כושר גופני מוגבל, אשר מספרם נאמד כיום ב־15 אלף בקירוב. לגביה חייבת להיות החלטה ברורה כי אינם פועלי הלשכה, אלא מקבלי־סעד.

בצורה זו אפשר היה להפריד אחת ולתמיד בין פועלים לבין נתמכים, בין מר עבודה לבין הענקת קיצבה. כי עירבוב־תחומים זה, השורר מזה עשר שנים, אשם במי לא מעטה במצב הקיים, כאשר עבודת־הדחק שוב אינה אלא אחיזת־עיניים הדדית בלוף גדול שקרבנותיו הם גם הממשלה וגם הפועלים.

• בעבודת ייעור, שהיא הקשה בעבודות־הדחק, מוסיפה הקרן־הקיימת לשכר הדחי כדי להשוותו לשכר של פועל חקלאי.